

Ekran Okuma Türleri ve Türkçe Öğretmeni Adaylarının Ekran Okumaya Yönelik Görüşleri

Sedat Maden *

Özet

Bilgi veya enformasyon çağı olarak adlandırılan günümüzde okuma becerisi kitap, defter vb. materyallerin dışında bilgisayar, cep telefonu, tepegöz, sunu, reklam panoları vb. araçlar için de kullanılır hâle gelmiştir. Ekran okuma olarak adlandırılan bu okuma türünün Türkçe öğretimi sürecinde öneminin kavranması ve uygulamada etkin bir şekilde kullanılması adeta bir zorunluluk hâlini almıştır. Bu araştırmada, ekran okuma türlerine yönelik sınıflandırma ve Türkçe öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İlgili alanyazın taranarak ekran okuma türlerine ait bir sınıflandırma yapılmıştır.

Araştırmada betimsel tarama modeli temele alınmıştır. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümlerinden 100 Türkçe öğretmeni adayı çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Türkçe öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşlerini belirlemek için “Ekran Okumaya Yönelik Görüşme Formu” hazırlanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının ekran okumaya yönelik hem olumlu hem de olumsuz yönde görüşe sahip oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Okuma, elektronik/ekran okuma, ekran okuma türleri, görüş.

Screen Reading Types and Opinions of Prospective Teacher of Turkish Language towards Screen Reading

Abstract

Currently, in days called as knowledge and information society, reading skills have become used in computer, cell phone, overhead projector, presentation, advertisement boards as well as books, notebooks, etc. The importance of this type of reading called as screen reading should be understood and the effective use of it should be ensured throughout the period of Turkish Language teaching. This study aims to determine the classifications of screen reading and the opinions of prospective teachers of Turkish Language towards it. Relevant literature has been examined and a classification of screen reading has been made.

The study based on descriptive survey method. The study group consisted of 100 prospective teacher of Turkish Language from the Departments of Turkish Language Teaching of Faculty of Education of Giresun University and Fatih Education Faculty of Karadeniz Technical University. “Opinion Survey Regarding Screen Reading” was prepared in order to determine the views of prospective teachers of Turkish language about screen reading. The results of the study indicated that prospective teachers had both negative and positive opinions about screen reading.

Keywords: Reading, Electronic/Screen reading, Screen reading types, Opinion.

* Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, sedd52@gmail.com.

GİRİŞ

Ses organları ve göz yoluyla algılanan işaret ve sembollerin beyin tarafından analiz edilip değerlendirilerek anlam kazanması olarak tanımlanabilen okuma, insanın kendini gerçekleştirmesi ve yaşamını sürdürmesi bakımından çok büyük öneme sahiptir.

Dil eğitimi içinde hem dil bilinci hem de diğer becerilerin etkili bir şekilde kazandırılmasında ayrı bir değeri olan okuma, temel eğitimin başından yükseköğretimin sonuna kadar tüm eğitim disiplinleri içinde birincil edinim ve paylaşım aracı olarak kullanılmaktadır.

Enformasyon veya bilgi çağı olarak da adlandırılan bu dönemde yaşamımızın çok yönlü bir teknolojik değişime uğradığını görmekteyiz. Teknoloji üzerine kurulu yeni toplum düzeni çerçevesinde toplumsal açılımlar olarak e-devlet, e-ticaret, e-hukuk ve e-toplum gibi birçok yeni kavram tanımlanmakta ve uygulama yolları aranmaktadır. Ancak, bu açılımların anlamlandırılması ve toplumun geneline yayılması için genel okuryazarlık kavramının yanı sıra elektronik veya enformasyon tabanlı okuryazarlığın (e-okuryazarlığın) da göz ardı edilmemesi gerekir (Altun, 2003: 1). Ancak, elektronik okuryazarlığın veya okuma yazma faaliyetlerinin geleneksel okuma yazmaya bir alternatif olarak değil, tamamlayıcı olarak görülmesi gereklidir (Reinking, McKenna, Labbo & Kieffer, 1997; Tuman, 1994).

Bilginin teknolojik gelişime bağlı olarak yayıldığı ve üretildiği bir dönemde bireyin iletişim kurma ve dili kullanma etkinliği değişime uğramıştır. Kalem ve kâğıt ile başlayan dil öğretimi süreci, kitaplarda vb. basılı materyallerde kayıt altına alınmış, dil becerilerine dönük bilgi ve nitelikler kopyalanmış, değerlendirmeler yapılmış ve günümüzde elektronik ekranlarda daha hızlı ve daha kullanılabilir bir hâl almıştır. Bu değişimden okuma da etkilenmiş, hızlı okuma, bilgisayar destekli okuma, medya okuryazarlığı ve ekran/elektronik okuma gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.

Bilgisayar destekli dil öğretimi, internet tabanlı öğretim, uzaktan öğretim, medya okuryazarlığı gibi kavramlar teknolojik gelişmelerle birlikte eğitim sistemi, dil öğretimi ve becerileri için özelleşmiştir. Bilgisayarın ve internetin günlük iletişimde çok fazla yer alması bu doğal süreci hızlandırmaktadır.

İletişim, bilgi edinme ve paylaşma sürecinde başvurduğumuz metinler açısından değerlendirildiğinde, elektronik metinlerin geleneksel basılı metinlerden birtakım farklılıkları bulunmaktadır. Geleneksel metinlerde alfabenin yanı sıra resimler, şekil ve grafikler kullanılmaktadır. Ancak, dijital ortam ile bunlara ses, görüntü, sesli görüntü, animasyonlar ve semboller eklenmektedir. Dolayısı ile elektronik metin kavramı sadece metinlerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda sözlü, yazılı; görsel, işitsel ve çoklu yönlü niteliğe dönüşmektedir (Landow, 1992). Teknolojideki ilerlemelerle birlikte basılı materyallerin yanında bilgisayar, internet ve diğer iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması ile temel dil becerilerinin kullanım alanları da değişmiştir. Okuma becerisi kitap, defter vb. materyallerin dışında bilgisayar, cep telefonu, tepegöz, sunu, reklam panoları vb. araçlar için de kullanılabilir hâle gelmiştir.

Günümüzde ekran üzerinden okuma becerisinin gerçekleştirilmesi için ekran/elektronik okuma terimi kullanılmaktadır. Ekran üzerinden okuma olarak da adlandırılan e-okuma süreci sadece alfabeyi anlama veya resim ve grafikleri çözümlenme becerileri ile sınırlı kalmayıp, duyulan ve izlenenler arasında da anlam çıkarabilmeyi de kapsayacak bir süreçtir. Geleneksel metinlerden alışlagelmişin dışında, elektronik metinler farklı bir okuma ortamı oluştururlar (Foltz, 1996). Ekran okuma da denilebilecek okuma türü, okumayı hızlandırmış ve işlevselliğini artırmıştır.

Ekran okumada bir kâğıt sayfanın yarısı kadar yazı ekrandan peş peşe sunulmakta, okuyucu parça parça aldığı bu bilgileri anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle ekran okumaya “parçacık okuma” da denilmektedir (Güneş, 2009:1). Okuma materyali olarak kullandığımız kitap, dergi, gazete vb. araçların yerini ekran okumada (elektronik sözcüğü kısaltılarak) e-kitap, e-dergi, e-gazete vb. araçlar almıştır.

Ekran okuma veya elektronik metin okumada sayfanın bütünü değil daha küçük bir kısmı görülür. Okuyucu, diğer kısımları okuma eylemine devam ettikçe peş peşe görür. Parçaları birleştirir. Okuyucu görme, algılama ve zihinde yapılandırma işlemlerini gerçekleştirir. Ekran okuma esnasında beyin görülen okuma materyalini algıladıkça daha fazla çalışır. Ekran okumada metin parçalar hâlinde görüldüğü için beynin yükü artar. Bu durum zihinsel becerileri geliştirmekte, ancak zihnin çalışma temposu yükselmekte, zihnen ve bedenen yorgunluk artmaktadır.

Ekran okumada, basılı materyal okumadan farklı göz hareketleri, anlama ve zihinde yapılandırma becerileri gereklidir. Güneş’in (2010) ekran okumanın temel prensiplerini değerlendirdiği çalışmasında bu hususlar irdelenmiş ve aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Güneş (2010) aynı çalışmasında, ilköğretim düzeyindeki okuma eğitimi çalışmalarında ekran okuma becerileri kazandırılırken, öğrencilerin kâğıt okuma becerileri geliştirildikten sonra, aşama aşama ekran okumaya geçilmesinin gerektiğini vurgulamıştır. İlköğretim düzeyinde ekran okuma gereklidir, ancak öncelik ve ağırlık kâğıt okumaya verilmelidir. Bununla birlikte ilköğretim düzeyinde öğrencilere ekran okuma türüne ait temel beceri ve teknikler öğretilmelidir.

Ekran veya elektronik okuma günümüzde bireyin çok sık karşılaştığı ancak farkında olmadan kullandığı bir okuma becerisi ve okuma türüdür. Okumanın bilgi edinmede birincil araç olduğu dikkate alındığında ekran okumaya yönelik ilkelerin öğretim sürecinde kazandırılmasının bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Ekran okumanın bir okuma becerisi olarak kazandırılabilmesi için öncelikle sınırlarının ve işlevlerine göre türlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ekran okumaya yönelik ekran özellikleri, okuma uzaklığı, süresi gibi ilkelerin ve türlere ait sınıflandırmaların yapılması Türkçe öğretimi alanı için önemlidir.

Ekran okuma türleri amaca göre değerlendirildiğinde, alanyazında **seçmeli okuma** (Önemli noktalar araştırılıp okunduğu için araştırarak veya arayıcı okuma da denir) ve **tam okuma** (Metnin tamamı okunur) şeklinde iki türün tanımladığı görülmektedir (Güneş, 2010).

Ekran okuma türlerine yönelik bir sınıflama yaparken okuma becerisinin sergilenme şekillerinden bazılarının hem basılı hem de elektronik araçlar üzerinde kullanıldığı dikkate alınmalıdır. İlgili alanyazında yer alan okuma türleri ekran okumada da sergilenmektedir. Ancak ekran temelli bazı okuma türleri de bulunmaktadır. Yukarıdaki türlere ek olarak, ekran veya elektronik okuma sürecinde sergilenen okuma türleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

1) Ekran üzerinden sesli okuma

Elektronik metinler, bazen sesli okunabilir. Sevindiğimiz, heyecanlandığımız, uygulandığımız, şaşırdığımız, üzüldüğümüz anlarda veya tanıdığımız, sevdiğimiz bir elektronik metinle karşılaştığımızda sesli okuma sergilenebilir. Bir bilgi ve haberi çevremizdekilere aktarmak için ekran okuma sesli yapılabilir.

2) Ekran üzerinden sessiz okuma

Ekrandan okuma genellikle sessiz gerçekleştirilir. Sessiz okuma esnasında ekrandaki metin parça parça ilerler. Okuyucu metnin içeriğini en ince detayına kadar kavramaya çalışır. İlgili kaynaklardan yararlanır. Genel olarak bilgi edinme, araştırma amacıyla ekran okumaya başvurulduğunda sergilenir.

3) Ekrandaki ipuçları ile okuma

Genellikle bilgisayar işletim sisteminin çeşitli özelliklerine sahip ekranlar üzerinden okuma esnasında kullanılabilir. Ekran üzerinde metnin çeşitli bölümlerine iliştilmiş veya gizlenmiş farklı içeriklere sahip (içerikle ilgili ve ilgisiz) ipuçlarına bakarak okuma eylemi gerçekleştirilebilir. İnternet sitelerinde metinle ilgili açıklamalar, tanımlar, özel kullanımlar, örneklerin veya tanıtımların gizlendiği ipuçları bulunmaktadır. Elektronik metin okunurken bu ipuçlarını da okuruz. Bazen sadece bu ipuçlarını okuyup ilgili içeriği kavrayabiliriz. Bazen elektronik sözlüklerde sözcüklerin farklı karşılıkları ipucu baloncukları içinde sözcük seçildiğinde görülür. İpucu olarak karşılığı gördükten sonra yeni bir arayışa girmeye gerek kalmaz.

4) Elektronik metin/ekranlar arası okuma

Okunan metnin içeriği ile benzer veya ilişkili diğer metinlerin okuma sürecinde dikkate alınması metinler arasındaki benzer ve farklı yanların ortaya konulması önemlidir. Ekran okuma türünü sergilerken rahat bir şekilde metinler arası okuma gerçekleştirebiliriz. Ekrandan okurken, okuma materyali ile benzer içerikli diğer metinler arasında değerlendirmelerimizi kolaylıkla yapıp özetlememizi, biçimlendirmelerimizi yine ekran üzerinde yapabiliriz. Bilgisayar ekranından okurken metin içindeki köprüler veya diğer bağlantı şekilleri (highlight text, hyperlink, bookmarks, izleyiciler vb.) ile farklı metinler ekrana getirilip okuma gerçekleştirilebilmektedir. Bunun yanında metinle ilgili bilgi edinmek için aynı anda sözlüklere, ansiklopedilere de bu bağlantılar veya tarayıcılar ile ulaşılabilir. Bu sayede ekran okuma birden fazla metni aynı anda okuma ve değerlendirme ayrıca kaydetme imkânı sunmaktadır. Bu tür okuma faaliyetleri masaüstü, taşınabilir, mobil bilgisayarlardan ve ilgili özelliklere sahip cep telefonlarından gerçekleştirilebilir.

5) Ekran üzerinden özetleyerek okuma

Özetleyerek okuma, okunan metnin ana hatlarını, metinde yer alan tanım ve kavramları, şahısları, isimleri, zaman ve mekân özelliklerini, örneklendirmeleri, değerlendirmeleri çıkartmak için kullanılan bir okuma türüdür. Ekran okuma sürecinde çok rahat bir biçimde kullanılacak bir okuma türüdür. Okunan elektronik metnin ana hatlarını kısaca belirlemek için kullanılacak özetleme çalışmaları, sözlü tekrarlarla yapılabileceği gibi, basılı veya elektronik yazı araçları ile de gerçekleştirilebilir. Bilgisayar ekranından okurken rahatlıkla yazma araçları bu iş için kullanılabilir. Bilgisayarlar ve yazılım yüklenebilen cep telefonları fişleme, metin editörü özellikleri ile özetlemeye yardımcı olabilirler. Televizyon ekranından bilgi verici metinler okunduktan sonra sözlü olarak rahatlıkla içeriği özetlenebilir.

6) Ekranı gözden geçirerek okuma

Metnin ana hatlarıyla okunmasıdır. Bu okumada metin hızlı bir şekilde, önemli noktalarına dikkat edilerek okunur. Ekran okuma için çok uygun olan, günlük yaşamda ekran karşısında çok fazla sergilediğimiz bir okuma türüdür. Gün içinde ekran üzerinde sabah günlük haberleri gazetelerden veya haber sitelerinden okurken, cep telefonundan yapılacak iş notlarına ve iletilere bakarken, reklam izlerken, elektrikli ev aletlerini kullanırken gözden geçirerek okumaya başvururuz. Gözden geçirme işleminde hızlı bir şekilde okuma materyali okunur. Gerekli noktalar görülür, anlamlandırılır. Diğer metne geçilir. Parçalar hızlı bir şekilde ilerler. Bu özelliğiyle parçacık okuma da denilen ekran okumaya uygun olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte bazı elektronik araçlarda ekran üzerinde simge ve metinleri hızlı bir şekilde gözden geçirme, aranan ifadeyi bulma özellikleri de mevcuttur.

7) Ekran üzerinde biçimlendirerek okuma

Biçimlendirerek okumada, okunan metinde önemli görülen, tekrar bakılmak istenen, alıntılanmak istenen, farklı bir kaynağa yönlendiren kısımlar çeşitli işaretler ve biçim değişiklikleri ile ön plana çıkartılır. Bu tür okuma metnin daha iyi anlaşılmasını, ana fikrin ve içerikte yer alan değerlendirmelerin kolay fark edilmesini sağlar. Metni anlama ve yararlanma açısından biçimlendirmeler önemlidir. Ekrandan okurken okuma materyali, kâğıt okumadan farklı şekillerde biçimlendirilebilir. Basılı materyaller okunurken altını çizme, çeşitli işaretler bırakma gibi biçimlendirmeler yapılırken, ekran okumada altını çizme, seçili hâle getirme, renklendirme, boyutunu ve yazı şeklini değiştirme, açıklama ekleme, müzik veya resim ekleme gibi biçimlendirme işlemleri yapılabilir.

8) Ekran üzerinden not alarak okuma

Okuma sürecinde metnin önemli noktalarının daha iyi anlaşılması ve hatırlanması için çeşitli şekillerde (Klasik, Cornell, Haritalama gibi) notlar alınır. Ekran karşısında okurken de okunanlarla ilgili notlar alınabilir. Not alma okunanların daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı gibi gözden geçirildiği zaman metnin içeriğinin hatırlanmasını ve kullanımını kolaylaştırır. Bilgisayar, televizyon, elektronik

panolardan okumalarda not alma ihtiyacı duyulabilir. Ekrandaki metinler bireyler için farklı düzeyde önem arz eder. Bazılarımız için bilgisayar ekranından okunan metinler çok önemli bilgiler içerirken, bazılarımız için reklam panolarında elektronik olarak aktarılan tanıtımlar önemli olabilir. Bu durumlarda not alma bilginin daha sonra kullanılmasını sağlar. Masaüstü, taşınabilir bilgisayar, cep bilgisayarları ve cep telefonları not defteri, fişler, balonlar, yapışkan kâğıtlar ile okurken not almayı kolaylaştırmaktadır. Bazı bilgisayar programları da not alma amacıyla kullanılabilir (Magic Note, Evernote gibi). Teknolojik açıdan gelişmiş cep telefonları dokunmatik ekranları ve özel kalemleri ile ekran üzerinde not almayı zevkli hâle getirmektedir.

Ekran üzerinde not alırken **metinle ilgili açıklamalarda** yapılabilir. Genellikle bilgisayar ekranından metin okurken kullanılan programın özelliğine göre okunan kısımlar ile ilgili açıklamalar yapabiliriz. Hem okuruz, hem de düşüncelerimizi ve değerlendirmelerimizi eklemiş oluruz. Metni daha sonra okuduğumuzda metinle birlikte açıklamalarımızı da görebiliriz (Office word programı ve pdf dönüştürücüler ile bu tür açıklamaları ekleyebiliriz).

9) Ekran üzerinden soru sorarak okuma

Okuma öncesi, anı ve sonrasında okunan metinle ilgili sorular oluşturulup cevapları okunan metinlerde aranabilir. Ekrandan okuma yaparken de daha önce belirlediğimiz, aklımıza takılan bir problemin çözümü için elektronik kaynakları kullanabiliriz. Ekrandan okuma esnasında da ilgilendiğimiz konularla ilgili zihnimize yeni problemler oluşabilir. Elektronik okuma eylemimizde bu problemlere cevap arayabiliriz. Kaynakları bu soru veya problemlere yönelik kullanabiliriz. Bu şekilde gerçekleştirilen okuma, okuma amacının ve ulaşılması istenen ürünlerin somut ve net olmasından dolayı etkili bir öğrenme ortamı oluşturabilir. Ekran okuma bu tür okuma stratejileri için bazı kolaylıklar da sağlamaktadır. Bilgisayar ekranından okurken sorularımızı/problemlerimizi yapışkan kâğıtlara, not kartlarına veya dosyanın adı kısmına ekleyebiliriz. Telefonlarda ve mobil bilgisayar özelliği taşıyan cihazlarda bu gibi düzenlemelerle okuma faaliyetlerimiz sistemli hâle getirilebilir.

10) Ekran üzerinden eleştirerek okuma

Eleştirel okuma, anlatılanlara yönelik okuyucunun katıldığı (görüşleri, değerlendirmeler, örneklendirmeler vb.) veya katılmadığı (çelişki, tutarsızlık veya yanlışlıklar vb.) noktaları belirleyerek okumadır. Basılı ve ekrandan okuma sürecinde kullanılabilir. Ekran okuma esnasında okunan metinde yer alan katıldığımız, beğendiğimiz hususlar ya da katılmadığımız eksik-yanlış yönler aynı anda farklı kaynaklardan temellendirilebilir. Kontrol edilebilir. Günümüzde cep telefonları, bilgisayarlar ve elektronik kitap okuyuculardan okuma esnasında internet kaynaklarından ve kayıtlı dosyalardan yararlanılmaktadır.

11) Ekran üzerinden müzik destekli okuma (Ekran kaynaklı sesler)

Ekran okuma faaliyetlerimizde bilgi edinme, eğlenme, dinlenme, paylaşma gibi amaçlarla ekran karşısına geçebiliriz. Bu amaçlarla günlük yaşamımızda okurken müzik dinlemeyi sevenlerimiz de bulunmaktadır. Ekran okuma bu tür okumayı sevenler için bazı kullanım özellikleri de sunmaktadır. İnternet tabanlı metinler veya hipermetinler okunurken bazen bir müzik duyulabilir. İnternet sitesi oluşturulurken veya metin eklenirken arka plana müzik yerleştirilmiş olabilir. Veyahut metin içinde önemli bir nokta üzerine gelindiğinde, imleç oraya yerleştirildiğinde müzik çalabilir. Elektronik metin okunurken aynı anda müziği de dinleyebiliriz. Bu tür okumalar genelde eğlenme ve dinleme amacı güdüldüğünde sergilendiği gibi nadiren de olsa bilgi edinme amacıyla okurken de gerçekleştirilebilir.

Ekran okuma, basılı metni okumadan farklı becerileri ve işleyişi gerektirir. Yeni bir okuma biçimi olarak ekran okuma günlük yaşamda farklı şekillerde kullanılır. Yukarıda bahsedilen ekran üzerinden okuma gerçekleştirilirken sergilenen okuma türleri, okuma eylemine hız, işlevsellik ve çok yönlülük katmaktadır.

Ekran okuma farklı elektronik araçlarda sergilenmektedir:

1) Bilgisayar ekranından okuma:

Bilgisayarlar bilgi depolama, üretme ve paylaşma özelliklerinin yanında dinlenme, eğlenme, haberleşme gibi çok yönlü amaçlarla günümüz dünya fotoğrafının en kıymetli karesidir. İnsanlığın medeniyet tarihindeki eşsiz buluşu ve insan zekâsının en açık kanıtı, geleceğe bırakacağı maddi kültür miraslarındandır.

Masaüstü, Dizüstü/Taşınabilir, El Bilgisayarları

El/Cep Bilgisayarları

(Elektronik kitap okuyucular: ST5112 Tablet PC (Slate), Sony Reader, Kindle, iLiad, iPod Touch ve iPhone 2)

Müzik Çalar ve Video Oynatıcı Cihazlar (ipod vb.)

2) Cep telefonu ekranından okuma:

Cep telefonları günümüzde haberleşme yanında müzik dinleme, video izleme gibi özelliklerle eğlenme, internet bağlantısı ile bilgi edinme, çeşitli metin yazılımları ile bilgi edinme ve kaydetme özelliklerine sahiptir. Aynı zamanda cep telefonları bilgisayarların özelliklerini de bünyelerinde toplamaktadırlar. Cep telefonu hemen herkesin kullandığı ve tanıdığı bir araçtır. Cep telefonu ekranlarından numaraları, görsel unsurları ve metinleri okumaya gün içinde her an başvurulabilir. Teknolojik alt yapısının ve ulaşılabilirliğinin her geçen gün daha iyileşmesi cep telefonu ekranından okuma faaliyetinin artmasını sağlamaktadır.

3) Yansidan okuma:

Öğretim sürecinde sınıflarda, konferans, seminer, sempozyum gibi toplantılarda, iş görüşmelerinde, tanıtımlarda yansıtıcı araçlarla sunu ekranları oluşturulmakta, anlatım bu şekilde gerçekleştirilmektedir. Sunuların takibi ve bilgilerin edinilmesi için sunu ekranlarından okumak gereklidir.

4) Elektronik reklam panolarını okuma:

Reklamlar günümüz ekonomisinin en canlı ve önemli paydaşlarından. Reklama verilen önem ve reklamdaki başarı şüphesiz ekonomik/ticari başarının anahtarıdır.

Reklam araçlarına bakıldığında, basılı broşürler, afişler ve kitapçıklar ile reklam faaliyetleri yapılmakta, bunların yanında internet, elektronik pano (billboard) vb. elektronik araçlardaki reklamlar da etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Reklam panolarında yer alan ürünler ile ilgili bilgileri okurken ekran okuma türü sergilenmektedir. Reklamcılığın giderek önem kazandığı günümüzde reklam panolarını ve diğer reklam araçlarını okumak için ekran okumanın doğru ve etkili şekilde yapılmasına dikkat etmek gerekmektedir.

5) Elektrikli ev aletlerinin ekranlarından okuma (Çamaşır, Bulaşık Makinesi, Fırın vb.):

İnsanların evlerindeki yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla kullanılan birçok elektrikli alet bulunmaktadır. Yemek pişirmek, sebze-meyveleri kesmek, doğramak, parçalamak, su ısıtmak, temizlik yapmak, eğlenmek, dinlenmek vb. amaçları kullandığımız aletler, teknolojik gelişmelerle yeni özellikler kazanmaktadır. Bulaşık, çamaşır makineleri, ocaklar, fırınlar, müzik çalarlar, ısıtıcılar ve burada sayamayacağımız kadar fazla olan aletlerin ayarlanması ve kullanımını basitleştirmek için ekranlarla üretildiğini görmekteyiz. Bu ekranlar, aynı anda birden fazla işlevi gerçekleştirebilen aletlerin teknolojik açıdan gelişmişliğinin bir sonucu ve göstergesidir. Evlerimizde kullanılan elektrikli ev aletlerinin ekranlarını da yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için sık sık okunmaktadır. Bu ekranların okunması da ayrı bir okuma alışkanlığı kazandırmaktadır. Günümüzde bazı aletlerin ekranlarından sadece kullanım için değil öncesinde de faydalandığına şahit olmaktayız. Örneğin: Fırınların ekranlarında program özelliklerinin yanında yemek tariflerine de ulaşılmaktadır. Müzik çalar ve video oynatıcıların ekranların şarkı ve filmlerin tanıtıcı özet bilgilerine ulaşmak da bu bağlamda değerlendirilebilir. Dolayısıyla ekran okuma türü evimizin içinde temel ihtiyaçlarımızı karşılarken dahi bizimle birlikte.

6) Televizyon ekranından okuma:

İnsan yaşamı bir pencereden dünyayı seyretme şeklinde özetlenebilir. Televizyon bu serüvenin her an yaşanmasını, yinelenmesini sağlayan bir iletişim aracıdır. Televizyonun iletişim, haberleşmedeki yaygınlığı, sosyal ve psikolojik anlamdaki etki alanı, birden fazla yönden kullanılabilirliği (haberleşme, bilgi edinme, eğlenme vb.), kolay erişilebilirliği gibi özellikleri günlük yaşamın vazgeçilmez hâline getirmiştir. Aynı zamanda televizyon popüler kültürün en önemli aktarıcısıdır. İnsanlar günün her saatinde farklı amaçlarla televizyon ekranındaki metinleri okurlar, görsel unsurlar izlerler. Ekran okumanın gün içinde en fazla sergilendiği araçlarından biri televizyon ekranından okumadır.

Yukarıda sınıflandırılan ekran okuma türlerinin ve kullanım araçlarının günlük yaşamdaki işlevleri incelendiğinde; internet üzerinde tüm bilgi, haber, olayların paylaşılması, sanat, spor ve bilimsel faaliyetlerin takibi ve duyurulması, eğlenme aracı olarak kullanılması; bilgisayar ve internet kullanılarak isteyen herkesin bilgi ve deneyimlerini e-metin, e-kitap biçimlerinde paylaşması; bilgisayarla bağlantılı monitörlerle hastanelerde hastaların sırasını ve iş takibini yapması, ulaşım araçlarında yön ve güzergâhın belirlenmesi, zamanın ayarlanması, duyurulardan haberdar olunması; sokak ve caddelerdeki panolardan sosyal gelişmelerin duyurulması, toplumun bilinçlendirilmesi ve ürünlerin tanıtılması şeklinde çoğaltılabilecek kullanım örnekleri ekran okumanın faydalarını ve kullanım alanlarının genişliğini gözler önüne sermektedir.

Ekran okuma gerçekleştirilirken görme, algılama, tanıma, anlama, zihinde yapılandırma gibi işlemler ekrana bağlı olarak gerçekleştirilir. Okuma süreci ve okumada etkili faktörler ekrana bağlı olarak şekillenir.

Ekran okuma ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer nokta, elektronik kitaplardır. Elektronik kitaplar, okuma faaliyetlerine hız, kolaylık, işlevsellik kazandırmıştır. Bu şekilde hem okuyucu açısından hem de yayıncılık açısından bazı yenilikler sunmaktadır. E-kitaplar okunurken referans kaynaklarını görme, notlar alma, işaretleme yapma, benzer içerikli metinlerle bağlantılar kurma vb. fırsatlar bu okuma türünü cazip hâle getirmektedir. Ayrıca birikim ve deneyimlerin, bu şekilde daha kolay ve az maliyetle paylaşılması da mümkün. Bazı internet siteleri bunun için uygun alt yapı sunmaktadır.

Örnekler; www.ebookswriter.com

www.free-ebooks.net

www.e-book.com.au/freebooks.htm.

İnternet üzerinden satış yapan yayıncılık firmalarının e-kitap satışlarına başlamış olduğu görülmektedir. Bazı internet kaynaklarından ücretsiz de e-kitap edinilebilmektedir. Örnek olarak, Ankara Üniversitesi ve Virginia Üniversitesi gibi bazı üniversitelerin kütüphanelerinden e-kitaplara ulaşabilmekteyiz.

(Örnek olarak, <http://etext.lib.virginia.edu/ebooks>,
<http://kitaplar.ankara.edu.tr/index.php?cat=16>).

Yurt içi ve yurt dışındaki bazı üniversitelerin açık arşivlerinden vd. internet kaynaklarından e-kitaplar edinmek de mümkündür.

İnsanın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla elektronik ortamlara girmemesi günümüz dünyasında düşünülemez. İnsanın yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olan elektronik araçları kullanması hayati öneme sahiptir. Bu durum iletişim, haberleşme gereksinimlerinde de aynıdır. Bu nedenle, insanın yetiştirilmesi gereken tüm öğretim kademelerinde ve informal ortamlarda, kitle iletişim araçlarını doğru / etkili kullanmanın önemi ve nasıl kullanılacağı

öğretilmekte, önemi devamlı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bilgi ve teknoloji çağında sınıflara elektronik araçların, özellikle ekranların girmesi doğal ve zorunlu bir gerekliliktir.

Millî eğitim sisteminde, Fatih Projesi (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Projesi) kapsamında elektronik kitap uygulamasına 2012 bahar yarıyılında geçilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda z-kitaplar (e-kitaplar) tablet bilgisayarlar aracılığıyla pilot okullarda kullanılmaya başlanmış ve ülke genelinde 2011-2012 bahar yarıyılında öncelikle ilköğretim 5. sınıf ve ortaöğretim 9. sınıflardan başlanmak suretiyle aşama aşama tüm üst sınıflara yayılması planlanmaktadır. Bu açıdan ekran okuma dil eğitimi sürecinde program, yöntem-teknik, materyal ve öğretmen yetiştirme bakımından ayrı bir önem arz etmekte ve öğretme-öğrenme süreci açısından kazanılması gereken bir yeterlilik hâlini almaktadır.

Teknolojiye uyum sağlayan okuma becerisi, basılı materyallerle birlikte elektronik materyaller üzerinde de kullanılabilir olmuştur. Ekran okuma olarak adlandırılan bu okuma türünün Türkçe öğretimi sürecinde öneminin kavranması ve uygulamada etkin bir şekilde kullanılması adeta bir zorunluluk hâlini almıştır. Bu gerekçelerden hareketle araştırmada, ekran okuma türlerine yönelik sınıflandırma ve Türkçe öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma, betimsel niteliktedir ve tarama modeliyle yapılmıştır. Tarama modeli, değişkenlerin tek tek, tür ya da miktar olarak oluşumların belirlenmesi amacı ile yapılan araştırma modelidir (Karasar, 2009: 76). İlk olarak, ekran okuma ile ilgili kaynaklar incelenip belgesel tarama yapılmıştır. Ekran okuma ile ilgili belgesel taramadan sonra günlük yaşamda bireyin karşılaştığı ve kullandığı ekran okuma türlerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması için örnek bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra Türkçe öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşleri görüşme formuna dayalı olarak belirlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma problemine yanıt aramak için 2011-2012 akademik yılında Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümlerinden 100 Türkçe öğretmeni adayını çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Uygulama güz döneminde gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Ekran veya elektronik okuma ile ilgili basılı ve elektronik kaynaklar taranarak gerekli kuramsal bilgiler edinilmiştir. İlgili alanyazından yararlanılarak araştırmacı tarafından Türkçe

öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşlerini belirlemek için “Ekran Okumaya Yönelik Görüşme Formu” hazırlanmıştır. Formun hazırlanması ve uygulanmasında Türkçe eğitimi akademisyenlerinin (n=5) ve Türkçe öğretmenlerinin (n=15) önerileri dikkate alınmıştır. Ardından formlar öğretmen adaylarına elden ulaştırılıp aynı şekilde toplanmıştır. Ölçme aracından elde edilen veriler gerekli istatistik teknikleri (*frekans ve yüzde*) kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sürecinde görüşme formundan elde edilen veriler, olumlu ve olumsuz içerikli olarak gruplandırılmış ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Ekran Okumaya Yönelik Görüşleri

Öğretmen adaylarının ekran okumaya yönelik olumlu görüşleri gruplandırılarak aşağıda verilmiştir. Bazı görüşlerde birden fazla aday ortak görüş belirtmiştir.

Olumlu içeriğe sahip görüşler

Tablo 1: Türkçe öğretmeni adaylarının olumlu görüşleri

	<i>Frekans Değerleri</i>
1) Bilgi kaynaklarına/yayımlarına daha kolay ulaşma imkânı sağlama	30
2) Birden fazla bilgi ve haber kaynağının kullanılması	11
3) Dayanıklılık, bozulma, kullanışlılık, işlevsellik, ağırlık, hacim, ücret vb. açılardan ekonomik olması	12
4) Bilimsel/akademik ve sosyal gelişimi hızlandırma ve kolaylaştırma	15
5) Zamanın etkili kullanılması	14
6) İletişim yeteneğini hızlandırma ve geliştirme	12
7) Önemli bilgi ve haberleri hızlı, kolay ve uzun süreli kaydetme	8
8) Paylaşımı kolaylaştırma	11
9) Kalıcı öğrenme sağlama	6

10) Okuma ilgisini artırma	8
11) Yaşamı kolaylaştırma	4
12) Mesafeleri kısaltma (Haberleşme, tanıma, paylaşmak vb. için)	6
13) Eğlenme ve dinleme	10
14) Kâğıt üretimi için ormanların zarar görmesini engelleme	1

Ekran okuma için Türkçe öğretmeni adaylarının;

30'u "*Bilgi kaynaklarına/yayınlarına daha kolay ulaşma imkânı sağlama*"

11'i "*Birden fazla bilgi ve haber kaynağının kullanılması*"

12'si "*Dayanıklılık, bozulma, kullanışlılık, işlevsellik, ağırlık, hacim, ücret vb. açılardan ekonomik olması*"

15'i "*Bilimsel/akademik ve sosyal gelişimi hızlandırma ve kolaylaştırma*"

14'ü "*Zamanın etkili kullanılması*"

12'si "*İletişim yeteneğini hızlandırma ve geliştirme*"

8'i "*Önemli bilgi ve haberleri hızlı, kolay ve uzun süreli kaydetme*"

11'i "*Paylaşımı kolaylaştırma*"

6'sı "*Kalıcı öğrenme sağlama*"

8'i "*Okuma ilgisini artırma*"

4'ü "*Yaşamı kolaylaştırma*"

6'sı "*Mesafeleri kısaltma (Haberleşme, tanıma, paylaşmak vb. için)*"

10'u "*Eğlenme ve dinleme*"

1'i "*Kâğıt üretimi için ormanların zarar görmesini engelleme*" gibi açılardan olumlu etkisinin olduğuna dair görüş belirtmiştir.

Olumsuz içeriğe sahip görüşler

Tablo 2: Türkçe öğretmeni adaylarının olumsuz görüşleri

	Frekans Değerleri
1) Bilgiye ulaşırken hazırcılık/rahatlık/kalıpların etkili olması ve bilgiye ulaşma çabasını yok etmesi	19
2) Bilgi ve haberlerin tek bir kaynaktan (Tv, internet vb.) edinilmesi	1
3) Sosyal gelişimi olumsuz etkileme	18
4) Psikolojik gelişimi (davranışlar, örnekler ile) olumsuz etkileme	5
5) Fizyolojik gelişimi olumsuz etkileme	2
6) Kitap okuma alışkanlığı ve kütüphaneye gitmeyi engelleme	10
7) Okuma tembelliğine yol açması	7
8) Basılı kitap/kaynak okuma zevkini, motivasyonunu, ilgisini ve bağlılığını yok etmesi	12
9) Seçiciliği azaltması	1
10) Bilginin değerini, güvenilirliğini ve kalitesini azaltması (Güvenilir olmayan bilgi vb)	9
11) Göz hastalıklarına ve çeşitli sağlık sorunlarına(kanser vb.) sebep olması	21
12) Yazara ve emeğe gösterilen saygıyı azaltma	5
13) İletişim alışkanlarını olumsuz etkileme (yüz yüze iletişimi azaltma, elektronik ortamda iletişimi yayma)	17
14) Dil kullanım becerilerinin hız ve değişim kavramlarından etkilenip dikkatsizce, aceleci bir tavırla, özensizce, kural dışı şekillerde kullanılması	19

Ekran okuma için Türkçe öğretmeni adaylarının;

19'u "Bilgiye ulaşırken hazırcılık/rahatlık/kalıpların etkili olması ve bilgiye ulaşma çabasını

yok etmesi"

1'i "Bilgi ve haberlerin tek bir kaynaktan (Tv, internet vb.) edinilmesi"

18'i "Sosyal gelişimi olumsuz etkileme"

5'i "Psikolojik gelişimi olumsuz etkileme"

2'si "Fizyolojik gelişimi olumsuz etkileme"

10'u "Kitap okuma alışkanlığı ve kütüphaneye gitmeyi engelleme"

7'si "Okuma tembelliğine yol açması"

12'si "Basılı kitap/kaynak okuma zevkini, motivasyonunu, ilgisini ve bağlılığını yok etmesi"

1'i "Seçiciliği azaltması"

9'u "Bilginin değerini, güvenilirliğini ve kalitesini azaltması (Güvenilir olmayan bilgi vb.)"

21'i "Göz hastalıklarına ve çeşitli sağlık sorunlarına(kanser vb.) sebep olması"

5'i "Yazara ve emeğe gösterilen saygıyı azaltma"

17'si "İletişim alışkanlarını olumsuz etkileme (yüz yüze iletişimi azaltma, elektronik ortamda

iletişimi yayma)"

19'u "Dil kullanım becerilerinin hız ve değişim kavramlarından etkilenip dikkatsizce, aceleci bir tavırla, özensizce, kural dışı şekillerde kullanılması" gibi açılardan olumsuz etkisinin olduğuna dair görüş belirtmiştir.

SONUÇ

Geleceğin bireylerinin bilgiye hızlı ulaşan, etkili kullanan ve yeni bilgiler üreten iletişim kuran, iş birliği yapan, problemleri çözen ve çatışmaları yöneten, bağımsız karar veren, amaçlarını gerçekleştiren, ilgi ve ihtiyaçlarının bilincinde olan ve geleceğine yön veren bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu süreçte bilgi teknolojilerini kullanma becerisine ayrı bir önem verilmiştir. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojileri bireylerin yeni

becerileri öğrenmesini sağlamakta, bireyleri önemli ölçüde değiştirmekte, başkalarıyla bilgileri paylaşmayı ve birlikte çalışmayı kolaylaştırmaktadır (Güneş, 2010: 5).

Teknoloji çağında hem sosyal yaşam alanında hem de eğitim ortamlarında ekran okuma türünün tanınması, etkili ve işlevsel kullanılmasına önem verilmelidir. Ekran okuma becerisi, günlük yaşamda farklı şekillerde sergilenmektedir. Bilgisayar, cep telefonu, televizyon ekranını okuma vb. Bu doğrultuda ekran okuma türlerinin belirlenmesi ve Türkçe öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşlerini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırma sonucunda, adayların hem olumlu hem de olumsuz görüşe sahip oldukları tespit edilmiştir.

Günümüz yaşam şartları içinde giderek önem kazanan ekran okuma becerilerinin ilköğretim düzeyinde temel dil becerileri eğitimi, ortaöğretim düzeyinde dil ve anlatım öğretimi sürecinde kazandırılması gerekmektedir. Herkesin yaşamını sürdürmek için günün belirli anlarında ekranlardan okumaya başvurması şüphesiz dil öğretimi alanına bu açıdan büyük sorumluluk yüklemektedir.

Öneriler

Bir okuma türü olarak ekran okumanın etkili bir şekilde kullanılabilmesi için ilköğretim Türkçe derslerinde elektronik okumaya yönelik bilgi, beceri ve uygulamalara yer verilmelidir. İlköğretim 1-5. sınıflara yönelik Türkçe dersi öğretim programında yer alan görsel okuma ve sunu öğrenme alanları (alanla ilgili öğretim uygulamaları) okuma ve yazma becerilerinin fiziki ya da elektronik ortamda anlama ve anlatma amacıyla kullanımını kavratmakta aynı zamanda özendirilmektedir. Buna ek olarak, 4+4+4 eğitim değişikliği ile birlikte uygulamaya konulan Okuma Becerileri seçmeli dersi programındaki e-okuma bölümü elektronik okuma ve okuryazarlık için temel becerileri kazandırmada etkili adımlar atıldığını göstermektedir. Öğrenciye bu uygulamaları götüren, yönlendiren öğretmenlerin de bu açıdan bilinçlenmesi ve yetişmesi zorunludur.

Öğretmenlerin ekran okuma becerileri kazandırmak için elektronik öğretim araçları kullanılmalıdır. İnfomal öğrenme ortamlarında sergilenen ekran okumalar için dikkat edilmesi gereken hususların Türkçe öğretmenlerince okuma eğitimi kapsamında öğrencilere kazandırılması yerinde olacaktır. Ayrıca Türkçe öğretmeni adaylarının lisans eğitimlerinde elektronik okumaya yönelik ilkeleri öğrenmeleri, örnek uygulamaları ve kullanımları görmeleri gereklidir. Bu nedenle Türkçe öğretmenliği lisans programında ilgili ders içeriklerinde elektronik okumaya yönelik düzenlemelere gidilmelidir. Bunun yanında görevini icra eden Türkçe öğretmenlerinin de ekran okumaya yönelik bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, hem bireysel kullanımlarının hem de öğretime yönelik yeterliklerinin iyileştirilmesi için hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Bu bağlamda, e-kitaplarla eğitim döneminin başlangıç arifesinde bu becerilerin sadece Türkçe öğretmenlerine değil diğer tüm öğretmenlere de kazandırılması gerekmektedir. Dil eğitimi, okuma, okuryazarlık ve bilgi okuryazarlığı alanlarında yapılacak araştırmalarda, elektronik ortamlarda okumanın eğitimde başarı, okumaya yönelik tutum, iletişim becerileri üzerine etkisi, kariyer edinme ve

Maden, S. (2012). Ekran okuma türleri ve Türkçe öğretmeni adaylarının ekran okumaya yönelik görüşleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(3), 1-16.

ilerlemedeki önemi gibi hususlar dikkate alınmalı, sonuçlar yapılacak eğitim düzenlemelerine yol göstermelidir.

Kaynaklar

Altun, A. (2003). E-okuryazarlık. *Millî Eğitim Dergisi*, S.158.

Foltz, P.W. (1996). Comprehension, coherence, and strategies in hypertext. In J. Rouet, J. Levonen, A. Dillon, Spiro, R.J. (Eds.), *Hypertext and Cognition* (pp.109-136). Mahwah, NJ: *Lawrance Erlbaum Associates Inc.*

Güneş, F. (2009). Ekran okumada verimlilik. *Kalkınmada Anahtar Verimlilik Gazetesi*, (Milli Prodüktivite Merkezi Aylık Yayın Organı), Ağustos, 248,26-28.

Güneş, F. (2010). Öğrencilerde ekran okuma ve ekranik düşünme, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14),1-20.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (10.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Landow, G.P. (1992). Hypertext: the convergence of contemporary critical theory and technology. Baltimore: *John Hopkins University Press*.

MEB (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: *MEB Basımevi*.

Reinking, D., McKenna, M., Labbo, L. Kieffer R.D., (Eds.) (1997). *Handbook of Literacy and Technology: Transformations in a Post-Typographic World* (pp.283-301). Hillsdale, NJ: *Erlbaum*.

Tuman, M. (1994). Word perfect: literacy in the computer age. *London & Philadelphia*: Falmer.

www.ebookswriter.com

www.free-ebooks.net

www.e-book.com.au/freebooks.htm.

<http://kitaplar.ankara.edu.tr/index.php?cat=16>

<http://etext.lib.virginia.edu/ebooks>